Disciplinarea socială şi modernitatea în societatea modernă şi contemporană (sec. XVI-XXI)

Editor **Toader NICOARĂ**

ISBN 978-606-561-031-6

Colecția *Antropologie Istorică*

www.edituraaccent.ro
e-mail: office@accentpublisher.ro

Cuprins

Judele divizional – factor al disciplinării sociale?*

RÜSZ-FOGARASI Enikő

Rüsz-Fogarasi Enikő
Conferențiar la Facultatea de Istorie şi Filosofie a UBB, specialistă în istoria socială şi istoria urbană a Transilvaniei premoderne. A publicat cărți şi studii dedicate acestei problematici la edituri prestigioase din țară şi străinătate.

Într-un proiect de cercetare început în anii trecuţi, am început să analizăm mecanismele moştenirii din Transilvania în epoca principatului. În urma studierii problemei am constatat că se formulează **trei direcţii principale**, anume pe teritoriul comitatens erau valabile regulile statuate de Werbőczy, iar în scaunele săseşti şi secuieşti se urmăreau procedurile lor speciale. Pe de altă parte, adevăratele oraşe au elaborat propriile lor statute asupra succesiunii şi asupra averilor, nemai vorbind de un posibil specific al zonelor româneşti. Deasemenea, pentru a ilustra complexitatea, diversitatea mecanismelor de succesiune trebuie să semnalăm, apariţia în peisajul transilvan a unor grupuri etnice distincte în Transilvania secolului al XVII-lea, cum ar fi al armenilor, şi al unitarienilor polonezi. Istoriografia este încă datoare desigur în legătură cu istoria acestora, ca atare până acum nici obiceiurile lor de moştenire, nu au fost analizate.[1] Prin urmare, putem afirma, că în Transilvania premodernă avem de a face cu funcţionarea concomitentă a mai multor mecanisme de succesiune.

În primă etapă a proiectului nostru de cercetare, am trecut în revistă problemele succesiunii din Secuime,[2] ca în prezent să avem în vedere mecanismele moştenirii

* Lucrarea de faţă a avut susţinerea bursei de cercetare Bolyai János

1 vezi textul conferinţei ţinute de Rüsz- Fogarasi Enikő „A kolozsvárra letelepedett lengyel unitáriusok és Kolozsvár/Aşezarea unitarienilor polonezi la Cluj" din 19 noiembrie 2010 la Episcopia Unitariana din Cluj.

2 *Mecanismele moştenirii la secui în Epoca Principatului*, In: Pe urmele trecutului, coord. Susana Andea, Ioan Aurel Pop secretar de redacţie Alexandru Simon, Academia Roman.Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 217-225, *A fejedelemségkori Marosvásárhely öröklési mechanizmusai*, In: Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik ávfordulójára, (szerk. Pál Judit, Sipos Gábor), EME, Kolozsvár, 2010, p. 285-290, *Discursul istoric despre moştenire la secui în epoca Principatului*, In: Istoria culturii

în lumea săsească. În viitor voi pune în discuţie, aceeaşi problematică dar având în vedere aşezările urbane din comitate.

Deoarece acest fenomen este extrem de complex cu multe elemente încă neelucidate, iar posibilităţile documentare se referă mai cu seamă la oraşe, această investigaţie poate avea în vedere cu precădere aşezările urbane. Prima întrebare care se impune de fiecare dată se referă la criteriile care ne vor ajuta să selectăm aşezările urbane, după care se conturează lista oraşelor şi târgurilor. După acest demers şi o analiză a surselor documentare editate şi inedite, vom urmări obiceiurile succesorale utilizate în aceste localităţi de-a lungul epocii premoderne.

În urma demersurilor efectuate asupra oraşelor şi târgurilor săseşti am constatat că în structurile de succesiune de aici un rol important a avut instituţia judelui divizional, prezent în viaţa fiecărui oraş săsesc însemnat. Această instituţie funcţională a avut un rol determinant în rezolvarea cazurilor de succesiune ivite. Instituţia judelui divizional face parte din instituţiile urbane din epoca premodernă. Istoriografia oraşelor săseşti întotdeauna a cercetat cu precădere perioada evului mediu şi perioada de după instaurarea regimul habsburgic. Ca atare, mai toate lucrările de gen au cam neglijat perioada principatului Transilvan. De aceea nu este de mirare că evoluţia instituţiilor urbane din perioada amintită nu a constituit o prioritate de cercetare. În ultimele decenii s-a format însă o nouă generaţie cu o pregătire solidă care îşi propune punerea în valoare a surselor documentare deosebit de generoase ale oraşelor săseşti din epoca premodernă.[3]

Lucrarea de faţă, îşi propune să vadă în ce împrejurări a apărut, cum s-a răspândit, care a fost menirea instituţiei judelui divizional în cadrul mecanismelor de moştenire precum şi în societatea urbană contemporană.

În comunitatea saşilor care în evul mediu a trăit după diverse legi, mult diferite de legile secuilor şi a celor din comitate, s-a conturat nevoia de a avea o legislaţie şi implicit o administraţie unitară. Astfel se creează Universitatea Saşilor care a constituit un for politic, administrativ, juridic unitar pentru saşii transilvăneni.[4] Din acel moment din punct de vedere administrativ legătura dintre diversele zone ale saşilor a devenit mult mai strânsă. De această construcţie aparţineau nu numai scaunele săseşti ci şi cele două districte săseşti anume Bistriţa şi Braşov. Crearea Universităţii săseşti poate fi considerat ca un prim pas dintr-un proces amplu care are în vedere promovarea unitară a intereselor generale ale saşilor.

– cultura istoriei, (coord. Ionuţ Costea, Ovidiu Ghitta, Valentin Orga, Iulia Pop), Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. 514-523.

3 Derzsi Julia, *Organizarea acţiunilor caritabile la Sibiu în deceniile după Reformă*: In: Historia URBANA, Tomul XVIII, 2010. 63-77.
Pakucs-Willcocks Mária, *Sibiu-Hermanstadt. ORIENTAL Trade in sixteenth century Transylvania*, Böhlau, 2008.

4 Konrad Gündisch: *Nagyszeben mint erdélyi „ főváros*", In: KORUNK, 2007/1., Moldt Dirk: *Deutsche Stadtrechte im mittelalterlichen Siebenbürgen*, Böhlau, 2008. (introducere)

În cadrul Universităţii săseşti, se naşte nevoia de unificare legislativă şi juridică. Un promotor important al acestui proces a fost Thomas Altemberger, primarul saşilor din Sibiu. La îndemnul său a fost adoptat codul de legi numit Codex Altemberger.[5] Acest cod de legi pus în circulaţie conţinea dreptul consuetudinal unificat pentru toată Universitatea săsească, şi a constituit de la adoptarea sa un cadru juridic la care se apela în cazuri pentru care în legislaţia vreunui oraş nu existau prevederi legale statuate, ori în cazurile extrem de complicate.

Prin aceste măsuri în lumea saşilor, astfel şi în oraşele săseşti, suntem martorii unui proces de unificare legislativă începută doar prin Codex Altemberger şi desăvârşită prin *Eigenlandrechts/ Statuta jurium municipalium Saxonum in Transilvania*.[6] Acest proces a avut mai multe trepte prin care s-a ajuns la codul de legi unitar pentru saşi. Din istoria secolului al XVI-lea reiese foarte clar, că saşii nu s-au mulţumit cu codicele elaborat. Comunitatea săsească a solicitat de mai multe ori unor personalităţi ale vremii să elaboreze coduri de legi general valabile pentru saşi care să corespundă nevoilor vremii. La o astfel de solicitare a răspuns Honterus elaborând lucrarea denumită „*Compendium juris civilis*" în cursul anilor 1539-1544.[7] După acest demers în 1547 Honterus a elaborat un statut bisericesc intitulat „*Kirchenordnung aller Deutschen in Siebenbürgen"*.[8] Mai târziu Universitatea saşilor Transilvăneni l-a mandatat pe Thomas Bomelius să realizeze un compendiu a statutelor săseşti. Acesta începând munca sa cu Sibiu, a realizat lucrarea numită „*Statuta jurium muncipalium civitatis Cibinium*".[9]

Realizarea codului unitar de legi s-a înfăptuit în anul 1570, şi se datorează lui Matthias Fronius.[10] Acest cod denumit „*Statuta Jurium Municipalium Saxonum in Transylvania/ Eigenlandrechts der Siebenburger Sachsen*" a fost adoptat de comunitatea săsească în 1583, şi prin intermedierea lui Albert Huet primarul Sibiului conducătorul delegaţilor saşi, a fost întărit de Ştefan Báthory.[11]

Prin acest cod de legi comunitatea săsească a urmărit uniformizarea tuturor aspectele vieţii sale, printr-o statuare comună, unitară fără echivoc ajungând la o administraţie şi legislaţie săsească unitară. Din *Eigenlandrechtul* împărţit în patru cărţi, cartea a doua se referă la dreptul familial şi succesoral. Tot codul aprobat şi întărit a rezultat din compatibilizarea diferitelor statute şi hotărâri orăşeneşti. Se

---

5 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 14-15.

6 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 9-30.

7 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 18.

8 Szegedi Edith: *Naşterea şi formarea identităţii confesionale luterane în Transilvania între exigenţe teologice şi constrăngeri politice,* In: Studia Univ. Cibiniensis. Series Historica, tomul 5, 2009, p. 120.

9 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 18/19.

10 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 19.

11 Felix Sutschek: *Statutele Municipale ale saşilor din Transilvania*, Stuttgart, 1997, p. 19

poate considera ca în acest proces de unificare oraşele săseşti au contribuit activ, prin experienţele lor împărtăşite între ele. Introducerea, răspândirea instituţiei judelui divizional şi bunele rezultate de pe urma activităţii acestora au contribuit la generalizarea acestei instituţii în mai toate oraşele săseşti importante.

Când apare instituţia judelui divizional?

Efectuarea diviziuni averilor după moartea unuia din familie s-a făcut după dreptul cutumiar al fiecărui oraş, iar hotărârile luate în urma acestui proces au fost însemnate în cadrul proceselor verbale divizionale. La Braşov aceste procese verbale denumite – Theilungs-Rablaturen oder Nachlass-Abhandlungs Protocolle – încep în anul 1578,[12] la Sibiu în 1573 dar fără întrerupere din 1590 şi sunt denumite – Theilungsbücher –,[13] iar la Bistriţa în 1572 fiind denumite Theilungsprotokolle.[14]

La început la împărţirea averilor lăsate a asistat un jurat apoi lângă jurat apare şi notarul iar toate părţile implicate în partaj au fost întru totul mulţumite de diviziunea efectuată.[15] În 1567 conducerea oraşului Braşov pune în discuţie necesitatea creări unei instituţii specializate care să aibă menirea de a efectua diviziunile din oraş,[16] iar în 1573 izvoarele atestă juzii divizionali.[17] Tot în acelaşi an (1573) sunt atestate juzii şi în Sibiu.[18] La Bistriţa, Thomas Kretschmer senator între anii 1560/1562, respectiv 1565/1567 este amintit ca jude divizional între anii 1568 şi 1569.[19] La 10 februarie 1572 a fost formulată o scrisoare divizională despre o împărţire făcută la Bistriţa, cu ocazia procesului succesoral unde au fost prezenţi trei juraţi nominalizaţi şi doi juzi divizionali.[20]

Astfel la Bistriţa avem date despre judele divizional încă dinaintea Braşovului şi Sibiului. Deocamdată nu cunoaştem din ce an a început să denumească, desemneze juzii divizionali conducerea orăşenească de aici, mai ales că pentru această

---

12 Kovács Kiss Gyöngy: *Rendtartás és kultúra*, Mentor, Marosvásárhely, 2001, p. 26-27.

13 Kovács Kiss Gyöngy: *Rendtartás és kultúra*, Mentor, Marosvásárhely, 2001, p. 26-27.

14 Arhiva Oraşului Bistriţa, III.

15 Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu 1521-1700, întocmită de Gh. Duzincheevici, Eudochia Buta şi Herta Gündisch, Bucureşti, 1958, p. 10-13.

16 Müller, Georg: *Stühle und Distrikte als Unterteilungen de Siebenbürgisch-Deutschen Nationaluniversitat 1141-1876,* Verlag Krafft und Drotleff, Hermannstadt, 1941, p. 282. (Müller)

17 Müller, p. 277-278.

18 Müller, p. 277-278.

19 Dahinten, Otto, *Geschichte der Stadt Bistriz in Siebenbürgen*, BöhlauVerlag, 1988, Köln- Wien, p. 240.

20 Albert Berger: *Urkunden Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen, 1203–1570.* Aus dem Nachlass hrsg. von Ernst WAGNER. Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens. Bd. 11/I–II. Köln–Wien 1986. POB, I, 3617.

perioadă nu ni s-au păstrat procese verbale divizionale. În toate cele trei oraşe amintite atestarea documentară a juzilor divizionali este foarte apropiată şi coincide cu perioada de efervescenţă care preceda preocupările pentru un cod de lege unitar. Deocamdată nu se cunoaşte, dacă la nivel de Universitate săsească a fost o hotărâre luată în acest sens.

Deşi Clujul este tot mai rar amintit între oraşele săseşti iar *Eigenlandrechts* adoptat pentru comunitatea săsească nu este folosit, totuşi datorită comunităţii săseşti de aici, practica succesorală se desfăşoară prin juzii divizionali. La Cluj este introdusă instituţia judelui divizional după modelul utilizat în Univesitatea Săsească, odată cu statuarea dreptului succesoral, anume în anul 1603.[21] *„Tratatul despre succesiune”* deşi conţine elemente comune din *Eigenlandreschts* totuşi prin specificităţile sale locale se conturează ca o reglementare independentă de acesta, desigur cu influenţele de necontestate preluate din acesta.

Cine sunt aceşti juzi divizionali?

Judele divizional – este întotdeauna cetăţean al oraşului – face parte din adunarea celor o sută din oraşele săseşti, şi este ales de conducerea oraşului ca să rezolve problemele de moştenire. De obicei sunt alese persoane care cunosc bine mecanis-mele şi legislaţia moştenirii în vigoare. De preferat era ca persoanele desemnate să deţină această funcţie mai mult timp şi să nu fie schimbate, doar dacă nu mai pot să-şi desfăşoare activitatea.

La început, după cum am văzut, judele şi/sau o persoană din sfatului orăşenesc îndeplineau rolul de divizor printr-un mandat temporar obţinut de către conducerea oraşului. Apoi treptat apare necesitatea desemnări special a unor persoane pentru a îndeplini diviziunea averilor orăşenilor. Modalitatea de desemnare şi numărul celor aleşi diferă de la oraş la oraş.

La Braşov în 1573 sunt amintiţi patru divizori,[22] la Bistriţa de asemenea,[23] la Sibiu la început doi divizori, mai târziu vor fi patru,[24] la Sighişoara doi din cetate doi din oraşul de subcetate,[25] iar la Cluj în statutul de moştenire adoptat în 1603 se solicită desemnarea a opt persoane de încredere.[26] În afară de divizorii clujeni, în

---

21 Kovács Kiss Gyöngy: *Kolozsvári osztóbírák intézménye*, In: Rendtartás és kultúra, Editura Mentor, Marosvásárhely/Tg. Mureş, 2001, p. 27.

22 Müller, p. 277-278.

23 Arhivele oraşului Bistriţa, III/d, nr.1, p. 2, 24v, 48v, 52v,

24 Müller, p. 280.

25 Baltag Gheorghe: *Sighişoara/Shassburg/Segesvár*, Editura Nereamia Napocae – Cristian Matos, Cluj-Napoca, 2004, p. 63-73.

26 Kolosvári Sándor-Óvári Kelemen: *Corpus statutorum Hungariae municiplium/ A magyar törvényhatóságok gyűjteménye. I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai, Budapest,* 1885, p. 256 (Kolosvári- Óvári).

celelalte oraşe divizori aleşi vor avea în subordinea lor cazurile provenite dintr-un anumit cartier. La Cluj la alegerea juzilor divizionali s-au avut în vedere regulile parităţii.[27] Jumătate din divizori trebuiau să fie din rândul saşilor, jumătate din rândul maghiarilor. Iar după 1653 o parte din divizori trebuia să fie din rândul calviniştilor, astfel paritatea trebuia făcută nu numai pe cele două naţiuni ci şi pe cele două religii unitariană şi calvinistă predominantă în oraş.[28] La Cluj se completează rândurile judelui divizional doar în cazul eliberări unui loc şi se face cu ocazia alegerilor celorlalte funcţii orăşeneşti de la sfârşitul anului ori în primele zile ale noului an.

Scrisorile divizionale pun accentul asupra diviziunii averilor, de aceea deseori nu consideră menţionarea numelor tuturor divizorilor ca fiind necesară. Astfel cercetătorul este în dificultate dacă doreşte să afle numele celora care ocupau această funcţie. De multe ori procesele verbale ale consiliului orăşenesc vin să ne ajute în căutarea juzilor divizionali.

Odată cu încetăţenirea *Eigenlandreschtului* practic divizorul veghea asupra aplicării acestui cod de legi. În toate oraşele unde acţionau juzi divizionali, cu oficierea unei căsnicii averea celor doi se unifica, iar la sfârşit din avutul unic astfel creat bărbatului reveneau 2/3 iar femeii 1/3.

Această instituţie a fost creată să vegheze asupra aplicării legilor moştenirii în oraşele săseşti. Juzii divizionali au menirea să vegheze în primul rând asupra intereselor orfanilor. În statutele municipale ale oraşului Braşov din 1606 se stipulează că oraşul are datoria să vegheze asupra intereselor orfanilor minori ca tutorii desemnaţi să nu acţioneze împotriva intereselor lor. De aceea statutul cere imperativ ca scrisorile divizionale asupra averilor în care împărţirea are ca parte şi persoane minore, să fie înscrise fără dar şi poate în procese verbale.[29]

Instituirea acestui for a avut menirea în acelaşi timp să rezolve problemele de moştenire fără a se ajunge la instanţă. În tratatul de succesiune de la Cluj elaborat în 1603 discutând despre importanţa activităţii juzilor se menţionează faptul că datorită muncii acestora părţile aflate în partaj nu sunt „obosite” prin instanţe.[30] Prin introducerea instituţiei judelui divizional se urmărea ferirea rudeniilor de purtarea prin instanţe, singurii dezavantajaţi au fost în urma acestui fapt doar procurorii. Juzii erau cetăţeni ai oraşelor de cele mai multe ori din rândurile magistraţilor oraşelor, persoane care cunoşteau bine legile şi statutele orăşeneşti.

---

27 Kiss András: *Kolozsvár város önkorményzati fejlődése az 1458-as „unióig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel,* In: Más források- más értelmezések, Mentor, Marosvásárhely, 2003, p. 160-172.

28 Szegedi Edit: *Politica religioasă a Principatului Transilvaniei între toleranţă şi intoleranţă, 1545-1646*, In: Identităţi premoderne în Transilvania, EFES, Cluj-Napoca, 2002, p. 110.

29 Kolosvári-Óvári, p. 550.

30 Kolosvári-Óvári, p. 551.

După elaborarea *Eigenlandrechts der Siebenburger Sachsen* / tratatului legislativ al saşilor, juzii divizionali aveau datoria de a cunoaşte în detaliu prevederile legale formulate aici şi a pune în aplicare în tot ceea ce priveşte mecanismele de succesiune, moştenire.

Solicitarea prezenţei juzilor a fost obligatorie în cazul în care după moartea unei persoane au rămas copii. Văduva avea obligaţia ca în decurs de 4 săptămâni să invite juzii divizori şi neamurile soţului pentru a efectua partajul. Bărbatul avea la dispoziţie de la o lună la două luni pentru chemarea la partaj. În cazul persoanelor importante se putea prelungi cu o lună perioada de adresare. Dacă s-a depăşit termenul de prezentare stabilit de regulament, cel în cauză a fost nevoit să plătească o amendă de 25 de guldeni în fondul orăşenesc. [31] Încă dinaintea adoptării „*Tratatului asupra succesiunii*" consiliul orăşenesc din Cluj hotărăşte, ca nimeni nu are dreptul de a se recăsătorii înainte de a efectua diviziunea averii.[32] Astfel încă din 1602 oraşul este nevoit să statueze acest aspect. Dacă cel rămas în viaţă vrea să se recăsătorească autorităţile locale nu vor lăsa să facă acest pas doar după ce s-a supus diviziuni. Un astfel de caz se menţionează în 1656, când la Cluj vor să se recăsătorească Valentin Benkő şi văduva lui Anton Csanádi. Amândoi fiind văduvi şi-au exprimat voinţa de a se căsători, dar consiliul orăşenesc dispune ca această căsătorie să fie oficiată abia după efectuarea diviziuni. Cei doi jură în faţa consiliului că se vor supune hotărârii juzilor divizionali, şi că le vor da partea copiilor lor înainte de se căsătorii.[33] Tot aşa, cu ocazia divorţurilor o mare problemă este împărţirea echitabilă conform legii a bunurilor. În cazurile de divorţ, juzii divizori aşteaptă, verdictul scaunului ecleziastic sinodal care avea menirea să pronunţe despărţirea, după care pot să treacă la efectuarea diviziunii bunurilor.

La invitaţia părţi rămase în viaţă, juzii divizionali au desemnat ziua partajului la care au invitat şi familia decedatului. La momentul diviziunii toate părţile implicate au fost supuse jurământului. Sub jurământ trebuia să declare toate bunurile aparţinătoare averii de împărţit. După trecerea în revistă şi inventarierea bunurilor se punea în discuţie testamentul, dacă era cazul. Dacă la împărţire este prezentat un testament acesta va fi supus unei analize atente prin care să se stabilească veridicitatea actului, după care se analizează bunurile la care se fac referiri în acesta. Juzii divizionali au grijă ca numai bunurile câştigate să facă obiectul testamentar, iar în cazul în care într-un astfel de act se fac referiri la bunuri moştenite nu se ia în considerare. De asemenea dacă juzilor divizionali li se pare că cele stipulate în lăsământ nu sunt juste, nu sunt conforme legilor succesorale, este de datoria lor să intervină. Un exemplu elocvent în acest sens ni se creionează la Bistriţa unde în protocoalele divizorale se descrie un caz în care

31 Laufs, Adolf: *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen*, Hans Mensschendörfer Verlag München, 1973, p. 76-78.

32 28 december 1602, Procesele Verbale ale Consiliului al Oraşului Cluj, 1585/1605, 5/I, p. 218.

33 Procesele verbale ale Adunării Generale ale oraşului Cluj, 1647-1661, I/7.

o mamă face un testament prin care toate bijuteriile sale să rămână doar fetelor sale. Deoarece băieţi nu sunt pomeniţi în acest lăsământ, juzii divizionali hotărăsc ca din averea familială cei doi băieţi să primească câte o cupă de argint, pentru ca împărţirea să fie justă şi egală.[34] Următorul pas în procesul de diviziune se referă la rezolvarea datoriilor. După soluţionarea problemelor ivite se trece la punerea în aplicare a legii moştenirii, ca atare se trecea la împărţire averii. Divizorul trebuia să urmărească cu stricteţe ca procedurile legale să fie întocmai îndeplinite. Astfel în Eigenlandrecht, în cartea a doua, subtitlul patru, articolul 17, se statuează că dacă copiii aflaţi în partaj sunt deja maturi, averea trebuia supus diviziunii solicitată de fratele cel mare, iar la partaj fratele cel mic avea dreptul de alegere.[35]

Activitatea juzilor se poate urmării datorită proceselor verbale divizionale în cazul fiecărui oraş, şi din literatura juzilor divizionali din oraşele săseşti. După o analiză a acestor însemnări se creionează o imagine a juzilor divizionali devotaţi şi conştiincioşi. Din cazurile rare ajunse totuşi în faţa instanţei, niciodată nu se pune la îndoială, munca juzilor ori a instituţiei acestora. De fiecare dată sursa de nemulţumire a fost familia sustrăgând bunuri de la diviziune.

O problemă destul de gravă se conturează la Cluj atunci când acesta îşi pierde statutul de oraş liber regal şi este numit oraş nobiliar. Atunci oraşul cere ca în ceea ce priveşte legislaţia moştenirii să se păstreze regulile valabile în oraş. Deşi se acceptă această doleanţă a clujenilor totuşi credem că punerea în aplicare acesteia întâmpină greutăţi. Este greu de crezut ca articolele care erau împotriva nobililor au putut fi puse în aplicare. Ba mai mult în această perioadă avem certe dovezi că un număr mare de nobili se vor muta în Cluj şi vor cumpăra imobile. Totuşi conducerea oraşului încearcă din răsputeri să-şi impună regulile. Astfel încât la consiliul orăşenesc se hotărăşte că dacă cineva nu vrea să se supună diviziuni atunci juzii divizori să apeleze la meşterul străjerilor şi cu ajutorul acestora să determine pe toţi locuitorii din Cluj să se supună legilor succesorale ale oraşului, iar dacă nu vor să se conformeze atunci să fie închis în turn, până se vor hotărî să accepte regulile.[36]

Din documentele contemporane reiese că deseori la diviziune a fost prezent şi notarul care avea datoria să noteze cele hotărâte în urma partajului formulate în scrisori divizionale. La Sibiu prima menţiune a notarului datează din anul 1591.[37] La Bistriţa în 1573 după formularea scrisorii divizionale notarul îşi scrie numele alături semnalând taxa primită pentru munca depusă. Conform acestor date plata pentru o scrisoare divizională a fost de 32 denari.[38]

---

34 Arhivele oraşului Bistriţa, III, d. 1, p. 34.

35 Laufs, Adolf: *Das Eigen-Landrecht der Siebenbürger Sachsen*, Hans Mensschendörfer Verlag München, 1973, p. 87.

36 Procesele verbale ale Adunării Generale ale oraşului Cluj, 1662, I/8.

37 Müller, p. 481.

38 Arhivele oraşului Bistriţa, III/d, nr. 1, p. 56.

Introducerea instituţiei divizorale în oraşele săseşti a avut ca efect reducerea substanţială a proceselor succesorale. După ce juzii divizionali s-au impus prin activitatea lor în conştiinţa comunităţilor urbane, ei au fost priviţi ca specialişti în probleme succesorale. Fiecare cetăţean odată ce a depus jurământ pe legile şi statutele oraşelor aveau obligaţia de a se supune regulilor acestora. Juzii divizionali acţionau în numele comunităţii urbane. Activitatea lor a contribuit la regularizarea, disciplinarea comunităţii. În general divizoratul funcţiona după aceleaşi reguli doar teritoriul lor de acţiune era diferit.

Divizorul din oraşele săseşti prin activitatea sa a contribuit la disciplinarea acţiunilor de succesiune. Practic prin diviziunile făcute au ajutat la respectarea regulilor succesorale. În conştiinţa comunităţilor juzii divizionali constituie o siguranţa a aplicării regulilor adoptate. Iar cel care pune în aplicare aceste hotărâri este o persoană din rândurile lor, ales de ei.

La întrebarea iniţială – Este judele divizional – factor al disciplinării sociale?

Depinde de accepţiunea pe care o acordăm termenului de disciplinare socială. Ceea ce trebuie să avem în vedere, este că Transilvania din a doua jumătate a secolului al XVI-lea rezona în multe privinţe cu cealaltă parte a Europei. Ideile noi născute şi aplicate în diverse părţi ale Europei ajung cu repeziciune în Transilvania. Bisericile nou formate, intelectualitatea formată prin universităţile europene, personalităţile importante ale culturii refugiate în Transilvania fac ca idei precum, răspunderea comunităţii ori disciplinarea socială să nu fie străine de lumea transilvană.

Din multitudinea exemplelor aş menţiona că în 1568 la cartea „De falsa est vera reliogione" autorul scrie două dedicaţii, una regelui Ioan Sighismund şi o a doua reginei Elisabeta al Angliei.[39] Această apropiere rămâne şi în secolul al XVII-lea în cazul fiecărei confesiuni formate. Contactele între intelectualitatea calvinistă şi bisericile calvine din vestul Europei şi Transilvania devin frecvente. Şi lutheranismul din Transilvania se formează pas cu pas ţinând legătura strânsă cu fraţi lor în ale credinţei tot timpul.[40]

Astfel şi ideile de disciplinare prezente la Universităţile din West ajung prin peregrini cu repeziciune în Transilvania după cum demonstrează şi Graeme Murdock în cartea „The reformation in Eastern and Central Europe".[41] Prezenţa

---

39 „*De falsa et vera religione*", ed. de Balázs Mihály, Cluj, 2002, p. 34-36.

40 Szegedi Edith: *Naşterea şi formarea identităţii confesionale luterane în Transilvania între exigenţe teologice şi constrăngeri politice,* In: Studia Univ. Cibiniensis. Series Historica, tomul 5, 2009, p. 120.

41 Graeme Murdock, *Church building and discipline in early seventeenth-century Hungary and Transylvania*, In: The Reformation in Eastern and Central Europe, Ed. Karin Haag, Scolar Press, 1997, p. 137.

ideii disciplinare în societatea Transilvană reiese şi din studiul Tündei Márton despre problematica divorţului în comunităţile calvine din Transilvania.[42] Dar şi analiza statutelor breslelor, ori a regulamentelor calfelor ne confirmă faptul că în comunităţile urbane disciplinarea a fost trăită. Prin elaborarea acestor reguli s-a urmărit atât disciplinarea cât şi susţinerea socială a tuturor persoanelor aparţinătoare de această organizaţie.[43] În cazul breslelor conducerea aleasă din rândul breslei prin voinţa membrilor breslaşi a avut grijă ca nimeni să nu se abată de la disciplină. Tot aşa şi juzii divizionali erau aleşi de comunitatea din care făceau parte să vegheze asupra aplicării cu stricteţe a regulilor valabile în domeniul moştenirii.

În fine, dacă prin disciplinare socială înţelegem punerea în aplicare unor măsuri care să aducă disciplinarea păturilor inferioare ale societăţii urbane, atunci activitatea juzilor divizionali nu poate fi considerată disciplinare socială. Însă dacă privim termenul disciplinare a societăţii în înţeles mai larg, credem că prin munca lor, prin respectarea întocmai a legislaţiei succesorale juzii divizionali pot fi consideraţi în subsidiar factori ai disciplinării sociale ori mai exact sunt factori ai auto-disciplinări societăţii urbane săseşti din Transilvania.

***

Judele divizional- factor al disciplinării sociale

Rezumat. Judele divizional a reprezentat o institu'ie specific[spa'iului urban transilvan, av`nd rolul de a regla buna desrulare a mecanismul moştenirilor şi succesiunilor.din analiza documentaţiei de epocă se evidenţiază rolul disciplinator al acestei instituţii specifice. In contextul secolului al XVI-leaTransilvania rezona în multe privinţe cu spaţiile urbane ale Europei occidentale, iar ideile născute şi aplicate în alte spaţii ale Europei ajung repede şi în Transilvania., Bisericile izvorâte din Reformă, intelectualitatea formată în universităţile europene, personalităţi diverse fac ca idei precum răspunderea comunităţii ori disciplinarea socială nu au fost străine de lumea transilvană. Analiza statutelor breslelor, ori a altor reglementări confirmă faptul că în comunităţile urbane disciplinarea a fost prezentă. Judele divizional a reprezentat doar una dintre multiplele instituţii care au pus în operă un dispozitiv disciplinator.

Cuvinte cheie: Transilvania sec. XVI-XVII, civilizaţie urbană, moştenire, jude divizional, disciplinare.

---

42 Márton Tünde Mária, *Divorce in the Szék district during the mid-seventeenth century*, Colloquia, VI, 2009.

43 Vezi prezentarea Mariei Crăciun de la conferinţă.

The Divisional Judge – Factor for Social Disciplination

Abstract. The divisional judge represented a specific institution in the Transylvanian urban space, playing an instrumental part in matters concerning inheritances and successions. Analyzing the documents of the period, one can notice the disciplinary role of this particular institution. In the 16th century, Transylvania resembled other Western European urban spaces and new ideas applied in Europe quickly reached Transylvania.

Ideas such as community responsibility and social disciplination penetrated Transylvanian society due to the Reformed Churches, the intellectuals educated in European universities and other personalities. Analysis on the guilds' statutes and other forms of regulations confirm the presence of discipline in urban communities. The divisional judge is just one of the multiple institutions that allowed for the functioning of a disciplinary apparatus.

Keywords: 16th-17th century Transylvania, urban civilization, inheritance, divisional judge, disciplination.